

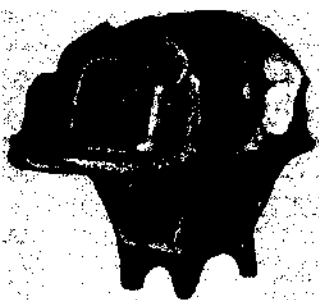
У добу неоліту, яка для Східної Європи датується VI–III тис. до н.е., культури мешканців українських земель виразно розподілялися на два типи: автохтонну мисливську і прийшлу землеробську. Перші землеробські племена з'явилися з Подунав'я. Їх прийнято відносити до культури з лінійно-стрічковою керамікою. Вірогідно, саме вони принесли в наші землі культурні злаки, що в дикому вигляді зустрічались тільки в субтропічній зоні Азії та Африки. Від цих племен традиції землеробства були успадковані й представниками *буго-дністровської мисливської культури*, але далі на північ і схід вони за доби неоліту не поширились.

В епоху енеоліту землі України почали розподілятися на зони трьох господарських типів. Правобережжя стало колицкою *трипільської землеробської культури*, а степовий південь – скотарства, пов'язаного з племенами так званої *ямної культури*, що вели кочовий спосіб життя у степах від Дністра до Зауралля. У лісах і лісостепах поруч з мисливцями й риболовами траплялися й представники скотарства (*середньостогівська культура* IV–III тис. до н.е.). Попри наявні умови, більш-менш помітної конвергенції (змішування, асиміляції) між культурами різного типу в цей період не спостерігається. Проте, за археологічними даними, здобутки сусідів були відомі представникам кожної з культур, які все ж віддавали перевагу традиційному для них способу господарювання.

Найбільшого розвитку в цей час досягла трипільська культура, названа так від с.Трипілья Київської області, де на потужний культурний шар матеріальних залишків вперше натрапив київський археолог Хвойка у 1896 р. *За деякими стеноанатомічними показниками* трипільці були досить далекими від пізніших слов'ян, тому важко вбачати в них безпосередніх попередників теперішніх українців. Однак здобутки трипільців багато в чому позначилися на подальшій долі культури на українських землях, оскільки започаткували традиції землеробства, а воно назавжди стало визначальним фактором розвитку стабільної частини місцевого населення, зумовлюючи побут, звичаї, календар і вірування тубільців.

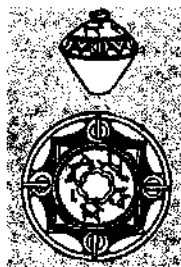
Сліди трипільської культури виявлено на великій території, що охоплює майже всю Правобережну Україну й землі сусідніх країн: Польщі, Молдови, Румунії. Трипільці мешкали протягом IV–II тис. до н.е. в селищах, які склалися з декількох десятків, а інколи й сотень невеликих будинків, зроблених з дерева і обмазаних глиною. Ці будинки розташовувалися своєрідними кільцеподібними вулицями по колу, в центрі якого знаходилась дещо більша будівля гро-

мадського призначення (на мал. – виготовлена невідомим трипільцем модель двоповерхової або одноповерхової з погрібом оселі з розкопок поблизу с.Розсохувате Черкаської обл.). Рядів осель довкола центру інколи траплялось до десяти. І хоча частіше зустрічаються селища меншого типу, стали відомими поселення, які можна вважати протомістами, адже вони склалися з понад двох тисяч будинків (Майданецьке городище на Черкащині).

Будинок належав одній, рідше декільком сім'ям. Окрім жилих приміщень, у ньому обов'язково були глиняна або кам'яна піч та комори, де зберігалися їстівні припаси. Тип житла відповідав певній суспільній організації. Люди жили більш осібно, тяжіли до сімейного побуту. Ці форми збереглися й до більш пізніх часів. У найстаріших згадках про слов'ян у наших землях йдеться, що їм властиво жити сім'ями, в окремих будинках, кожний з яких стоїть дещо осторонь від сусідніх.

У вжитку трипільців знаходилась велика кількість посуду. Його теж виробляли з глини, яку дуже часто вкривали монохромними або поліхромними розписами. Ці розписи склалися з рослинного або геометричного орнаменту, інколи – зображень одомашнених тварин, зокрема, кіз та корів (див. мал.). На уламках глиняного посуду лишилися сліди сонячних символів, серед яких кола, хрести, різновиди свастики. Такі символи характерні для культури раннього землеробства, коли люди, що усвідомлювали свою залежність від сил природи, намагалися вплинути на неї за допомогою магічних дій та знаків.

У цей період люди сприймають сонце як верховне божество всесвіту, від якого залежить усе і, в першу чергу, ті стихії, що мають безпосередній вплив на врожай, на родючість землі, худоби. Такі вірування отримали назву *солярних*. Вони були притаманні людству протягом досить тривалого часу і зустрічалися в добу перших землеробських цивілізацій у різних куточках світу. Однак із класовим розшаруванням суспільства такі вірування поступаються іншим релігійним системам, що більше пов'язані з конкретними формами державної влади й суспільного устрою.

Є підстави вважати, що трипільська культура виникла в умовах матриархального суспільства, оскільки під час розкопок археологами

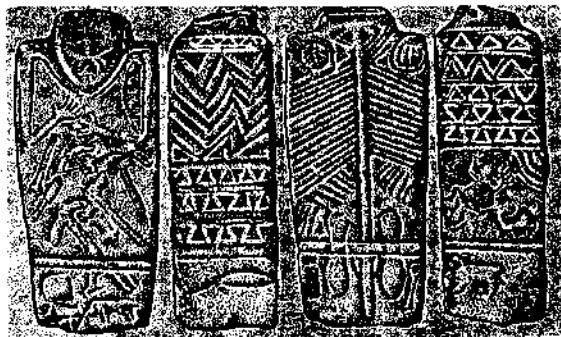
виявлено чималу кількість глиняних фігурок людей, серед яких переважають жіночі зображення типу "венер" палеоліту. Вони, скоріше за все, уособлювали вірування в духів предків і, в першу чергу, в материнських богів. Але серед цих фігурок зустрічаються й зображення тварин, що можуть бути як свідченням про залишки тотемічних вірувань, так і про естетичні уподобання трипільців, безпосередньо пов'язані з їх повсякденним побутом. Відомо, що в їх господарстві тварини мали важливе значення. Люди розводили велику рогату худобу, кіз, свиней, овець, використовували тварин як тяглову силу при зорюванні землі, перевозці врожаю, будівельних матеріалів тощо. А з овечої вовни вони навчилися виробляти одяг. Отже, тварини мали користуватися в трипільській культурі неабиякою шаную.

Рідкісними є поки що знахідки пластики із зображенням людей (див. мал.), призначення яких не зовсім зрозумілі. Подібно до багатьох народів, що вірили в духів предків, трипільці робили поховання померлих родичів під підлогою власних будинків. Вважалося, що таким чином можна забезпечити присутність духів та їх поміч у повсякденних справах родини. Також у межах помешкань зустрічаються й поховані кістки та черепи домашніх тварин: бика, собаки, свині.

Деякі дослідники тлумачать позначки на кераміці трипільської доби як літери і навіть роблять спроби дешифрувати написи, які в разі доведення їх літерного характеру треба буде визнати найдавнішою з відомих досі формою звукового письма.

Близько 2000 р. до н. е. трипільська культура занепадає. Її носії частково залишають ці

землі, відступаючи під тиском більш численних і войовничих, як вважають, індоєвропейських народів археологічної культури *бойових сокир і шнуркової кераміки*, а частково змішуються з ними. Нове населення